

KUR'AN'DA İBRANİCE KELİMELELER
(MÜHEZZEB BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR İNCELEME)

Mürsel ETHEM

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

İkinci Basım / Second Edition • © Haziran 2021
ISBN • 978-625-7426-97-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation cannot be shown without the source, reproduced in any
way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1.
Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

KUR'AN'DA İBRANİCE KELİMELELER
(MÜHEZZEB BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR İNCELEME)

Mürsel ETHEM

Mürsel ETHEM

Mürsel Ethem, Ahıskalı bir Türk olarak Özbekistan'ın Gülistan şehrinde doğdu (1981). 1989 yılında ailesi Fergana olaylarından dolayı Özbekistan'dan Rusya'ya sürgün edildiler. İlkokul eğitimini Rusya'nın Rostov şehrine bağlı bir köyde yaptı. 1995 yılında daha ortaokul öğrencisiyken Rus Kazakların baskısı neticesinde ikinci bir sürgün geçirdi ve Kırgızistan memleketine gitmek zorunda kaldı. Orta ve Lise eğitimini Kırgızistan'ın Bişkek şehrine bağlı bir köyünde tamamladı. Hafızlığını tamamladıktan sonra lisansını Oş Devlet Üniversitesi Araşan Teoloji Fakültesi'nde (Bişkek/Kırgızistan Cumhuriyeti)'de yaptı, 2006 yılında başarıyla mezun oldu. Arapça ihtisasını D.İ.B. İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde 2006-2009 yıllarında başarıyla tamamlamıştır. Doktorasını 2013 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yaptı. 2015 yılında Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir bölümünde Öğretim Üyesi olarak atandı; halen görevine devam etmektedir. Farklı dillere ve kültürlerle merak duymaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	6
ÖNSÖZ	17
GİRİŞ	21
1. Kur'ân-ı Kerîm'de Ta'rîb Meselesi	22
1.1. Kur'an'da Yabancı Kökenli Kelimelerin Varlığını Kabul Etmeyenler (Korumacı Görüş).....	23
1.2. Kur'an'da Yabancı Kökenli Kelimelerin Varlığını Kabul Edenler (Olgusalcı Görüş)	33
1.3. Ta'rîb ile Alakalı Uzlaştırıcı Görüş	38
1.4. Mühezzeb ile İlgili Bazı Çalışmalar	39
2. Çalışmada İzlenen Yöntem	40
I. "اخلد" /EHLEDE" KELİMESİ.....	44
A. TANAH'TA "اخلد" /EHLEDE" KELİMESİ.....	44
1. İbranice Sözlüklerde "ד/ל/ד – H/L/D" Kökü	45
2. Tanah Sözlüklerinde "ד/ל/ד – H/L/D" Kökü	47
3. "ד/ל/ד – H/L/D" Kökünün Tanah'taki Kullanımı 49 Değerlendirme	51
B. KUR'AN'DA "اخلد" /EHLEDE" KELİMESİ	52
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde "اخلد" /Ehlede" Kelimesi	52
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde "اخلد" /Ehlede" Kelimesi	56
3. Kur'an Sözlüklerinde "اخلد" /Ehlede" Kelimesi.....	59
4. Tefsirlerde "اخلد" /Ehlede" Kelimesi.....	61
Değerlendirme	63
C. "اخلد" /EHLEDE" KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
II. "أسباط" /ESBÂT" KELİMESİ.....	67
A. TANAH'TA "ט/ב/ש – Ş/B/T" KÖKÜ	67
1. İbranice Sözlüklerde "ט/ב/ש – Ş/B/T" Kökü	67
2. Tanah Sözlüklerinde "ט/ב/ש – Ş/B/T" Kökü	71
3. "ט/ב/ש – Ş/B/T" Kökünün Tanah'taki Kullanımları	73
Değerlendirme	74
B. KUR'AN'DA "أسباط" /ESBÂT" KELİMESİ.....	75

1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “أسباط /Esbât” Kelimesi	75
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “أسباط /Esbât” Kelimesi	80
3. Kur'an Sözlüklerinde “أسباط /Esbât” Kelimesi.....	84
4. Tefsirlerde “أسباط /Esbât” Kelimesi.....	86
Değerlendirme	87
C. “أسباط /ESBÂT” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	88
III. “أليم” KELİMESİ	89
A. TANAH'TA “أليم” KELİMESİ	89
1. İbranice Sözlüklerde “א/ל/מ – Alef/L/M” Kökü ...	90
2. Tanah Sözlüklerinde “א/ל/מ – Alef/L/M” Kökü ...	91
3. “א/ל/מ – Alef/L/M” Kökünün Tanah'taki Kullanımları	92
Değerlendirme	92
B. KUR'AN'DA “أليم” KELİMESİ	93
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “أليم” Kelimesi	93
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “أليم” Kelimesi	93
3. Kur'an Sözlüklerinde “أليم” Kelimesi	94
4. Tefsirlerde “أليم” Kelimesi.....	94
Değerlendirme	95
C. “أليم” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	96
IV. “أواه /Evvâh” KELİMESİ	97
A. TANAH'TA “أواه /Evvâh” KELİMESİ	97
B. KUR'AN'DA “أواه /Evvâh” KELİMESİ.....	98
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “أواه /Evvâh” Kelimesi	98
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “أواه /Evvâh” Kelimesi	100
3. Kur'an Sözlüklerinde “أواه /Evvâh” Kelimesi ...	101
4. Tefsirlerde “أواه /Evvâh” Kelimesi	102
Değerlendirme	104
C. “أواه /Evvâh” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	105

V. “بعير /BEÎR” KELİMESİ	106
A. TANAH'TA “بعير /BEÎR” KELİMESİ.....	106
1. İbranice Sözlüklerde “ב/ע/ר– B/A'/R” Kökü.....	106
2. Tanah Sözlüklerinde “ב/ע/ר– B/A'/R” Kökü.....	108
3. “ב/ע/ר– B/A'/R” Kökünün Tanah'taki Kullanımları	110
Değerlendirme	112
B. KUR'AN'DA “بعير /BEÎR” KELİMESİ	114
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “بعير /Beîr” Kelimesi	114
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “بعير /Beîr” Kelimesi	118
3. Kur'an Sözlüklerinde “بعير /Beîr” Kelimesi	119
4. Tefsirlerde “بعير /Beîr” Kelimesi	120
Değerlendirme	121
C. “بعير /BEÎR” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	122
VI. “جهنم /CEHENNEM” KELİMESİ.....	123
A. TANAH'TA “جهنم /CEHENNEM” KELİMESİ....	123
1. İbranice Sözlüklerde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	124
2. Tanah Sözlüklerinde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	125
3. “جهنم /Cehennem” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları	126
Değerlendirme	127
B. KUR'AN'DA “جهنم /CEHENNEM” KELİMESİ ..	127
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	128
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	129
3. Kur'an Sözlüklerinde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	129
4. Tefsirlerde “جهنم /Cehennem” Kelimesi	130
Değerlendirme	131
C. “جهنم /CEHENNEM” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	133
VII. “درست /DERASTE” KELİMESİ	134

A. TANAH'TA “درست /DERASTE” KELİMESİ.....	134
1. İbranice Sözlüklerde “درست /Deraste” Kelimesi	134
2. Tanah Sözlüklerinde “درست /Deraste” Kelimesi	137
3. “درست /Deraste” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları	140
Değerlendirme	143
B. KUR'AN'DA “درست /DERASTE” KELİMESİ	144
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “درست /Deraste” Kelimesi	144
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “درست /Deraste” Kelimesi	148
3. Kur'an Sözlüklerinde “درست /Deraste” Kelimesi	151
4. Tefsirlerde “درست /Deraste” Kelimesi.....	152
Değerlendirme	154
C. “درست /DERASTE” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	155
VIII. “راعنا /RÂİNÂ” KELİMESİ.....	157
A. TANAH'TA “راعنا / RÂİNÂ” KELİMESİ.....	157
1. İbranice Sözlüklerde “ר/ע/ה – R/'A-H” Kökü	158
2. Tanah Sözlüklerinde “ר/ע/ה – R/'A-H” Kökü	160
3. “ר/ע/ה – R/'A-H” Kökünün Tanah'taki Kullanımları	163
Değerlendirme	165
B. KUR'AN'DA “راعنا /RÂ'İNÂ” KELİMESİ.....	166
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “راعنا /Râ'inâ” Kelimesi	166
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “راعنا /Râ'inâ” Kelimesi	168
3. Kur'an Sözlüklerinde “راعنا /Râ'inâ” Kelimesi .	170
4. Tefsirlerde “راعنا /Râ'inâ” Kelimesi.....	171
Değerlendirme	173
C. “راعنا /RÂİNÂ” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	175
IX. “ربانیون /RABBÂNIYYÛN” KELİMESİ.....	178
A.TANAH'TA “ربانیون /RABBÂNIYYÛN” KELİMESİ	178
1. İbranice Sözlüklerde “ר/ב/ב – R/B/B” Kökü.....	179

2. Tanah Sözlüklerinde “ر/ب/ب – R/B/B” Kökü.....	180
3. “ر/ب/ب – R/B/B” Kökünün Tanah’taki Kullanımları	181
Değerlendirme	183
B. KUR’AN’DA “رَبَّانِيَّوْن /RABBÂNIYYÛN” KELİMESİ	184
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “رَبَّانِيَّوْن /Rabbâniyyûn” Kelimesi.....	184
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “رَبَّانِيَّوْن /Rabbâniyyûn” Kelimesi.....	186
3. Kur’an Sözlüklerinde “رَبَّانِيَّوْن /Rabbâniyyûn” Kelimesi	188
4. Tefsirlerde “رَبَّانِيَّوْن /Rabbâniyyûn” Kelimesi	194
Değerlendirme	197
C. “رَبَّانِيَّوْن /RABBÂNIYYÛN” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	199
X. “الرَّحْمَن /ER-RAHMÂN” KELİMESİ.....	200
A. TANAH’TA “الرَّحْمَن /ER-RAHMÂN” KELİMESİ	200
1. İbranice Sözlüklerde “الرَّحْمَن /Er-Rahmân” Kelimesi	200
2. Tanah Sözlüklerinde “الرَّحْمَن /Er-Rahmân” Kelimesi	202
3. “الرَّحْمَن /Er-Rahmân” Kelimesinin Tanah’taki Kullanımları	205
Değerlendirme	207
B. KUR’AN’DA “الرَّحْمَن /ER-RAHMÂN” KELİMESİ	208
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “الرَّحْمَن /Er- Rahmân” Kelimesi.....	208
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “الرَّحْمَن /Er- Rahmân” Kelimesi.....	210
3. Kur’an Sözlüklerinde “الرَّحْمَن /Er-Rahmân” Kelimesi	212
4. Tefsirlerde “الرَّحْمَن /Er-Rahmân” Kelimesi	214
Değerlendirme	216
C. “الرَّحْمَن /ER-RAHMÂN” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	218
XI. “رَمَز /RAMZ” KELİMESİ	219

A. TANAH'TA “רמז /RAMZ” KELİMESİ	219
1. İbranice Sözlüklerde “רמז /Remez” Kelimesi.....	220
2. Tanah Sözlüklerinde “רמז /Remez” Kelimesi.....	221
3. “רמז /Remez” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları	221
Değerlendirme	221
B. KUR'AN'DA “רמז /RAMZ” KELİMESİ	222
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “רמז /Ramz” Kelimesi	222
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “רמז /Ramz” Kelimesi	225
3. Kur'an Sözlüklerinde “רמז /Ramz” Kelimesi.....	226
4. Tefsirlerde “רמז /Ramz” Kelimesi.....	227
Değerlendirme	228
C. “רמז /RAMZ” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	229
XII. “صلوات /SALEVÂT” KELİMESİ	230
A. TANAH'TA “צלותא /TSELÔTA” KELİMESİ.....	230
1. İbranice Sözlüklerde “צלותא /Tselôta” Kelimesi	231
2. Tanah Sözlüklerinde “צלותא /Tselôta” Kelimesi	231
3. “צלותא /Tselôta” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları	232
Değerlendirme	233
B. KUR'AN'DA “صلوات /SALEVÂT” KELİMESİ	234
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “صلوات /Salevât” Kelimesi	235
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “صلوات /Salevât” Kelimesi	236
3. Kur'an Sözlüklerinde “صلوات /Salevât” Kelimesi	238
4. Tefsirlerde “صلوات /Salevât” Kelimesi	241
Değerlendirme	241
C. “صلوات /SALEVÂT” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	243
XIII. “טווי /TUVÂ” KELİMESİ	245
A. TANAH'TA “טווי /TUVÂ” KELİMESİ	245
1. İbranice Sözlüklerde “טווי /TUVÂ – T/V/H” Kökü	245
2. Tanah Sözlüklerinde “טווי /TUVÂ – T/V/H” Kökü	246

3.“ה/ו/ט – T/V/H” Kökünün Tanah’taki Kullanımları	247
Değerlendirme	247
B. KUR’AN’DA “طَوَّى /TUVÂ” KELİMESİ.....	247
1.Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “طَوَّى /Tuvâ” Kelimesi	248
2.Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “طَوَّى /Tuvâ” Kelimesi	251
3.Kur’an Sözlüklerinde “طَوَّى /Tuvâ” Kelimesi	253
4.Tefsirlerde “طَوَّى /Tuvâ” Kelimesi.....	254
Değerlendirme	256
C. “طَوَّى /TUVÂ” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	257
XIV. “فُوم /FÛM” KELİMESİ.....	258
A.TANAH’TA “שׁוּם /ŞÛM” KELİMESİ.....	258
1.İbranice Sözlüklerde “שׁוּם /Şûm” Kelimesi.....	258
2.Tanah Sözlüklerinde “שׁוּם /Şûm” Kelimesi.....	260
3.“שׁוּם /Şûm” Kelimesinin Tanah’taki Kullanımları	261
Değerlendirme	261
B. KUR’AN’DA “فُوم /FÛM” KELİMESİ.....	261
1.Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “فُوم /Fûm” Kelimesi	261
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “فُوم /Fûm” Kelimesi	262
3. Kur’an Sözlüklerinde “فُوم /Fûm” Kelimesi	263
4. Tefsirlerde “فُوم /Fûm” Kelimesi.....	264
Değerlendirme	265
C. “فُوم /FÛM” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	266
XV. “كسيسين /KISSÎSÎNE” KELİMESİ.....	267
A.TANAH’TA “كسيسين /KISSÎSÎNE” KELİMESİ ...	267
1.İbranice Sözlüklerde “קשׁישׁ /Kaşîş” Kelimesi ...	268
2.Tanah Sözlüklerinde “קשׁישׁ /Kaşîş” Kelimesi ...	268
3.“קשׁישׁ /Kaşîş” Kelimesinin Tanah’taki Kullanımları	268
Değerlendirme	269

1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “قسيين” /Kissîsîne” Kelimesi	270
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “قسيين” /Kissîsîne” Kelimesi	272
3. Kur'an Sözlüklerinde “قسيين” /Kissîsîne” Kelimesi	274
4. Tefsirlerde “قسيين” /Kissîsîne” Kelimesi.....	275
B. “قسيين” /KISSÎSÎNE” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	277
XVI. “قُمَّل” /KUMMEL” KELİMESİ.....	278
A. TANAH'TA “ק/מ/ל – K/M/L” KÖKÜ	278
1. İbranice Sözlüklerde “ק/מ/ל – K/M/L” Kökü	278
2. Tanah Sözlüklerinde “ק/מ/ל – K/M/L” Kökü	279
3. “ק/מ/ל – K/M/L” Kökünün Tanah'taki Kullanımları	280
Değerlendirme	281
B. KUR'AN'DA “قُمَّل” /KUMMEL” KELİMESİ.....	282
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “قُمَّل” /Kummel” Kelimesi.....	282
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “قُمَّل” /Kummel” Kelimesi.....	284
3. Kur'an Sözlüklerinde “قُمَّل” /Kummel” Kelimesi	286
4. Tefsirlerde “قُمَّل” /Kummel” Kelimesi.....	288
Değerlendirme	289
C. “قُمَّل” /KUMMEL” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	290
XVII. “كَفَّر” /KEFFİR” KELİMESİ	291
A. TANAH'TA “כָּפַר” /KÂFAR” KELİMESİ	291
1. İbranice Sözlüklerde “כָּפַר” /Kâfar” Kelimesi.....	291
2. Tanah Sözlüklerinde “כָּפַר” /Kâfar” Kelimesi.....	293
3. “כָּפַר” /Kâfar” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları	295
Değerlendirme	296
B. KUR'AN'DA “كَفَّر” /KEFFİR” KELİMESİ.....	297
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “كَفَّر” /Keffir” Kelimesi	297

2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “كَفَّرَ /Keffir” Kelimesi	302
3. Kur’an Sözlüklerinde “كَفَّرَ /Keffir” Kelimesi.....	305
4. Tefsirlerde “كَفَّرَ /Keffir” Kelimesi	307
Değerlendirme	308
C. “كَفَّرَ /KEFFİR” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	309
XVIII. “لَيْنَةٌ /LÎNETÜN” KELİMESİ.....	310
A. TANAH’TA “لَيْنَةٌ /LÎNETÜN” KELİMESİ.....	310
1. İbranice Sözlüklerde “לֵין /Lîn” Kelimesi.....	310
2. Tanah Sözlüklerinde “לֵין /Lîn” ve “לֵין /Lîn” Kelimeleri	311
3. “לֵין /Lîn” Kelimesinin Tanah’taki Kullanımları	311
Değerlendirme	311
B. KUR’AN’DA “لَيْنَةٌ /LÎNETÜN” KELİMESİ	311
1. Kur’an Sözlüklerinde “لَيْنَةٌ /Lînetün” Kelimesi..	312
2. Tefsirlerde “لَيْنَةٌ /Lînetün” Kelimesi.....	312
Değerlendirme	313
C. “لَيْنَةٌ /LÎNETÜN” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	313
XIX. “مَرْقُومٌ /MERKÛM” KELİMESİ	315
A. TANAH’TA “מֶרְקוּם - R/K/M” KÖKÜ.....	315
1. İbranice Sözlüklerde “מֶרְקוּם - R/K/M” Kökü	315
2. Tanah Sözlüklerinde “מֶרְקוּם - R/K/M” Kökü	316
3. “מֶרְקוּם - R/K/M” Kökünün Tanah’taki Kullanımları	316
Değerlendirme	317
B. KUR’AN’DA “مَرْقُومٌ /MERKÛM” KELİMESİ	317
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “مَرْقُومٌ /Merkûm” Kelimesi	318
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “مَرْقُومٌ /Merkûm” Kelimesi	320
3. Kur’an Sözlüklerinde “مَرْقُومٌ /Merkûm” Kelimesi	322
4. Tefsirlerde “مَرْقُومٌ /Merkûm” Kelimesi	324
Değerlendirme	326

C. “مَرْقُومٌ /MERKÛM” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	328
XX. “هدنا /HÜDNÂ” KELİMESİ.....	330
A. TANAH'TA “יָהָד /YÂHAD” KELİMESİ.....	330
1. İbranice Sözlüklerde “יָהָד /Yâhad” Kelimesi.....	331
2. Tanah Sözlüklerinde “יָהָד /Yâhad” Kelimesi.....	331
3. “יָהָד /Yâhad” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları.....	332
Değerlendirme	332
B. KUR'AN'DA “هدنا /HÜDNÂ” KELİMESİ	333
1. Kur'an Sözlüklerinde “هدنا /Hüdnâ” Kelimesi...	333
2. Tefsirlerde “هدنا /Hüdnâ” Kelimesi.....	334
Değerlendirme	335
C. “هدنا /HÜDNÂ” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	337
XXI. “هَوْنًا /HEVNEN” KELİMESİ	338
A. TANAH'TA “וְהָוָה – H-V-N” Kökü	338
1. İbranice Sözlüklerde “וְהָוָה – H-V-N” Kökü	338
2. Tanah Sözlüklerinde “וְהָוָה – H-V-N” Kökü	339
3. “וְהָוָה – H-V-N” Kökünün Tanah'taki Kullanımları.....	340
Değerlendirme	342
B. KUR'AN'DA “هَوْنًا /HEVNEN” KELİMESİ.....	343
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “هَوْنًا /Hevnen” Kelimesi	343
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “هَوْنًا /Hevnen” Kelimesi	344
3. Kur'an Sözlüklerinde “هَوْنًا /Hevnen” Kelimesi	346
4. Tefsirlerde “هَوْنًا /Hevnen” Kelimesi	348
Değerlendirme	349
C. “هَوْنًا /HEVNEN” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	350
XXII. “اليم /EL-YEMM” KELİMESİ	351
A. TANAH'TA “اليم /EL-YEMM” KELİMESİ.....	351
1. İbranice Sözlüklerde “יָם /Yam” Kelimesi.....	351
2. Tanah Sözlüklerinde “יָם /Yam” Kelimesi.....	355
3. “יָם /Yam” Kelimesinin Tanah'taki Kullanımları.....	357

Değerlendirme	361
B. KUR'AN'DA “اليم /EL-YEMM” KELİMESİ	362
1. Erken Dönem Arapça Sözlüklerinde “اليم /El-Yemm” Kelimesi	362
2. Son Dönem Arapça Sözlüklerinde “اليم /El-Yemm” Kelimesi	364
3. Kur'an Sözlüklerinde “اليم /El-Yemm” Kelimesi	365
4. Tefsirlerde “اليم /El-Yemm” Kelimesi	367
Değerlendirme	368
C. “اليم /EL-YEMM” KELİMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	370
GENEL DEĞERLENDİRME	371
SONUÇ	379
KAYNAKÇA	382

ÖNSÖZ

Kur'an'da ta'rîb meselesi ilk dönemlerden itibaren tartışılmalı gelen konulardan biri olmuştur. Konuyla alakalı farklı çalışmalar kaleme alınmıştır. Her ne kadar bu alanda ilk fikirleri Sîbeveyhi, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, İbn Kuteybe, Zeccâc, İbn Düreyd, İbn Cinnî, Seâlibî ve İbn Sîde serdetse de Süyûtî muarreb kelimeleri *el-Mühezzeb fimâ vakaa fi'l-Kur'an'i mine'l-muarreb* adıyla ilk defa müstakil bir eserde toplayan bir müelliftir.

El-Mühezzeb'i incelediğimizde ilk dikkatimizi çeken şey Arapça olmadığı ileri sürülen kelimeler hakkında verilen bilgilerin azlığı olmuştur. Bununla beraber bizi bu çalışmaya yönlendiren asıl neden, onun muarreb kabul ettiği kelimeler hakkında bilgilerin eksik ve bazılarının ise yanlışlığını tespit etmiş olmamızdır.

Bu çalışmada sadece İbranice asıllı olduğu iddia edilen yirmi iki kelime incelenmektedir. İlk önce muarreb olduğu iddia edilen kelime hakkında özet bilgi verilecek ve ardından İbranice ve tefsir literatüründe ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Kitabın Giriş kısmında ta'rîb'le alakalı kısa bilginin ardından, Kur'an'da Arapça dışında bir dilden kelime olup olmadığı tartışması tahlil edilecektir. Konunun hararetli tartışmalara neden olmasının arkasındaki sebepler tespit edilmeye gayret edilecektir.

Kitabın asıl muhtevasını oluşturan ve İbranice asıllı olduğu iddia edilen kelimelere gelince, yirmi iki kelime, çalışmaya esas aldığımız *el-Mühezzeb* bağlamında ayrıntılı bir şekilde tetkik edilecek, bu kelimelere yer yer eleştiriler getirilecektir.

İbranice ile yoğun olarak haşır neşir olmamı gerektiren bu çalışmada kullandığım İbranice kaynakları incelemede desteklerini esirgemeyen Michael Shafiro'ya şükranlarımı su-

nuyorum. Yine çalışmamı baştan sona okuma zahmetine katlanarak görüş ve tashihleriyle çalışmamın şekillenmesinde emeği olan Ramazan Ünsal'a; değerlendirmelerin olgunlaşmasında katkılar sunan çok muhterem İsmail Çalışkan hocama, Hatice Nuray Şahin'e, İsmet Eşmeli'ye ve Ali Karataş'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Öte yandan bu araştırmamı yürütürken hafta sonları dâhil olmak üzere üç sene gece gündüz çalıştım. Bu süreçte eşim Gülmira'ya, hayatımıza anlam katan çocuklarım Sümeyye ve Salih'e yeterince zaman ayıramadım. Çalışmamın tamamlanması uğruna ailemin zamanından hırsızlık yaptığım için haklarını helal etmelerini temenni ediyorum. Ayrıca beraber ikamet ettiğimiz annem Dilber ile babam Kibar'a da destek ve teşviklerinden dolayı ellerinden öpüyor ve karşılarında saygıyla eğiliyorum.

Allah mutlak bilgi sahibidir...

Mürsel ETHEM

Denizli 2017

İkinci Baskıya Önsöz

Dil canlı bir organizma gibidir. Asla durağan değildir. Doğar, büyür, gelişir... Bu açıdan düşündüğümüz takdirde sözcüklerin sahip olduğu manaların da asla durağan olmadığı anlaşılacaktır. Bir sözcük her ne kadar telaffuz ve şekilsel açıdan değişikliğe uğramamış olsa da barındırdığı manaların değişikliğe maruz kalma olasılığı her zaman vardır. Dolayısıyla Kur'an'da yer alan sözcüklere anlam verilirken bu hakikatin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğine inanmaktayız.

Dilin varlığı insanlığın varlığı kadar eskidir. Bir dilin yapısını tespit etmekle o dili konuşanların dünya bakışları hakkında değerli bilgilere vakıf olmak mümkündür. Böylece Kur'an'ın nüzul dönemindeki sözcüklerin anlamları doğru bir şekilde tespit edildiği takdirde o günkü muhatapların dünya görüşleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmalarının mümkün olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Arapça'yı diğer dillerden farklı kılan en önemli faktörlerden birisi İlahi son vahyin bu dille nazil olmasıdır. Bundan dolayı Arapça'ya büyük önem verilmiş, diğer dillerden üstün görülmüş ve hatta kutsallığı bile ileri sürülmüştür. Bütün bu iddialar bir yana, Arapça'nın, dil açısından diğer dillerin sahip olduğu özelliklere sahip olduğunu söylememiz yanlış olmasa gerekir. Bütün diller gibi Arapça da diğer dil ve kültürlerden etkilenebilmiştir. Dolayısıyla kelime hazinesine farklı menşeli kelimeler girebilmiştir. Bu esasen oldukça doğal bir etki-leşimdir ve yadırganacak bir yönü yoktur. Bununla beraber farklı ideolojik gerekçelerle bazı ilim adamlarının bu hakikate şiddetle karşı çıktıklarını görmekteyiz. Bu konuyla alakalı ayrıntılı tahlile çalışmamızın baş kısmında yer verdik.

Bu mütevazı çalışmamızın temelini, muarreb kelimeleri ilk defa müstakil bir eserde toplayan Celâlüddîn Süyûtî'nin *el-Mühezzeb fimâ vakaa fi'l-Kur'an'i mine'l-muarreb* isimli eseri oluşturmaktadır. Söz konusu eser alanında ilk defa müs-

takil bir çalışma olması münasebetiyle önemi haizdir. Bu eserin iki farklı tahkiki vardır. Biz, her iki tahkiki de dikkate alarak çalışmamızı yaptık.

Bu çalışmamızı baştan sonuna kadar okuma zahmetine giren ve değerli görüşlerini esirgemeyen kadim dostum ve öğrencilerim Neclanur Tunçel, Merve Eskin ve Selamet Acet'e gönülden şükranlarımı arz ediyorum.

En içten sevgilerimle

Mürsel ETHEM

1 Mayıs 2021, Denizli.

SONUÇ

Netice itibariyle diyebiliriz ki Süyûtî'nin *Mühezzeb*'inde Kur'an'da İbranice asıllı olduğu iddia edilen **yirmi iki** kelimeden sadece **sekizi doğruyu** yansıtabilmektedir:

- a. “أسباط /Esbât” kelimesinin İbranice'de “قبائل /kabâil” anlamına geldiğini **Ebü'l-Leys es-Semerkandî** rivayet etmiştir.
- b. “درست /deraste” kelimesinin İbranice'de “القرأة” anlamına geldiğini **Hâfiz ibn Hacer** rivayet etmiştir.
- c. “الرَّحْمَنَ /Er-Rahmân” kelimesinin İbranice asıllı olduğunu **Ebü'l-Abbâs** rivayet etmiştir.
- d. “رَمَزَ /ramz” kelimesinin İbranice'de “هو تحريك الشفتين بالعبرية” anlamına geldiğini **Vâsitî** rivayet etmiştir.
- e. “صلوات /Salevât” kelimesinin İbranice'de “كنائس اليهود /Yahudi mabedi, havra” anlamına geldiğini **Dehhâk** ve **Cevâlîkî** rivayet etmiştir.
- f. “كَفَّرَ /keffir” kelimesinin İbranice'de “محا عنهم سيئاتهم /onların kötülüklerini üzerlerinden kaldır, onların kötülüklerini sil” anlamına geldiğini **İbn Ebû Hatim** rivayet etmiştir.
- g. “مَرْقُومَ /Merkûm” kelimesinin İbranice'de “مكتوب /yazılı, yazılmış” anlamına geldiğini **Vâsitî** rivayet etmiştir.
- h. “اليم /el-Yemm” kelimesinin İbranice'de “البحر /deniz” anlamına geldiğini **İbnü'l-Cevzî** rivayet etmiştir.

İbranice asıllı olduğu iddia edilen on üç kök hakkındaki görüş ise isabetsizdir. En azından çalışmamızın sonucunda böyle bir kanaate varmış bulunmaktayız:

- a. “اخلد /ehlede” kelimesinin İbranice'de “ركن /dayanmak, sakinleşmek ve güvenmek” anlamına geldiğini **Vâsitî** rivayet etmiştir.

- b. “أليم” kelimesinin İbranice asıllı olduğunu **Şeydele** rivayet etmiştir.
- c. “أواه/evvâh” kelimesinin İbranice’de “الدعاء/dua” anlamına geldiğini **Vâsıtî** rivayet etmiştir.
- d. “بعير/beîr” kelimesinin İbranice’de “كل ما يحمل/üzerinde yük taşınan her şey” anlamına geldiğini **Zübeyir** rivayet etmiştir.
- e. “جهنم/Cehennem” kelimesinin İbranice’deki “كهنام” kelimesinden Araplaştırıldığını **Süyûtî** rivayet etmiştir.
- f. “راعنا/Râ‘ınâ” kelimesinin İbranice’deki anlamını “سب بلسان اليهود/İbranice’de sövmek anlamındadır” şeklinde **Ebû Nüaym** rivayet etmiştir.
- g. “طوى/Tuvâ” kelimesinin İbranice’de “يارجل/ey insan, adam” anlamına geldiğini **Süyûtî** rivayet etmiştir.
- h. “فوم/fûm” kelimesinin İbranice’de “الحنطة/bugday” anlamına geldiğini **Vâsıtî** rivayet etmiştir.
- i. “قسيسين/kıssîsîne” kelimesinin İbranice’de “صديق/doğru sözlü” anlamına geldiğini **Hakîm et-Tirmizî** rivayet etmiştir.
- j. “فُمَّل/kummel” kelimesinin İbranice’de “الدبا/hayvan” anlamına geldiğini **Vâsıtî** rivayet etmiştir.
- k. “لينة/Lînetün” kelimesinin İbranice’de “نخلة/hurma ağacı” anlamına geldiğini **el-Kelbî** ve **Vâsıtî** rivayet etmişlerdir.
- l. “هدنا/hüdnâ” kelimesinin İbranice’de “تبنا/bizi affet” anlamına geldiğini **Şeydele** ve **Vâsıtî** rivayet etmişlerdir.
- m. “هونًا/hevnen” kelimesinin İbranice’de “حلمًا/hilm” anlamına geldiğini **Ebû İmran el-Cûnî** rivayet etmiştir.

Yukarıdaki kelimelere takdir edilen anlam isabetsizdir. İsabetsizdir çünkü İbranice kaynaklarda ya yer almamaktadır

ya da yer aldığı halde iddia edilen anlamlarda kullanılmamaktadır. Sadece bir görüşün (“ رَبَّانِيُونَ /Rabbâniyyûn ” kelimesinin İbranice asıllı olabileceğini Süyûtî bir grup ulemadan aktararak bildirmektedir.) hem doğru hem de yanlış olma ihtimali vardır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed ve Rızâ, Reşîd, *Tefsîrü'l-menâr*, Dâru'l-Menâr, Kahire 1947.
- Akdemir, Salih, *Kur'ân-ı Kerim'e Dilsel Yaklaşımlar: Yeni Bir Kur'ân-ı Kerim Sözlüğünün Gerçekleştirilmesine Katkı*, 1. Uluslararası Kur'ân'ı Yeniden Düşünme İlmî Toplantısı, Ankara, 3-5 Mayıs 2013.
- Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'ân*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2009.
- Araz, Mehmet Ali Kılay, *Ahmed b. Fâris' in Dil Hakındaki Görüşleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., 2009.
- Arpa, Sadullah, *Süyûtî'nin el-Mühezzeb Eseri Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'de Mu'arreb Kelimeler*, Bingöl Üni., SBE, Bingöl 2014.
- Aybakan, Bilal, “Şafî”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2010.
- Badawi, ElSaid M. ve Abdel Haleem, Muhamad, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Brill Yay., Leiden 2008.
- Ben Yehuda, Eliezer, *Thesaurus Totius Hebraicitatis et Veteris et Recentioris*, La'am Yay., Kudüs trsz.
- Benyakar, İsrail ve Siliki, Yuda, *Türkçe-İbranice, İbranice-Türkçe Sözlük*, İtahdut Yotsei Turkiya be-İsrail, İsrail 2011.
- Bildik, Yusuf, *Suyûtî ve el-Muhezzeb Fî Mâ Vaka'a Fi'l-Kur'ân Mine'l-Muarrab Adlı Eseri*, Selçuk Üni., SBE, Konya 2015.
- Brown, Francis, Driver, Samuel Rolles ve Briggs, Charles Augustus, *A Hebrew and Chaldee Lexicon to*

the Old Testament, Oxford University Press, Oxford 1939.

- Cerrahoğlu, İsmail, “*Garîbü’l-Kur’ân*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1996.
- Ceviz, Nurettin, Demirayak, Kenan ve Yanık, Nevzat H., *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2017.
- Clines, David J.A., *The Dictionary of Classical Hebrew*, Sheffield Academic Press, Sheffield 1993.
- Çöğenli, M. Sadi, “*Cemheretü Eş’âri’l-Arab*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1993.
- Demirayak, Kenan, “*Tufeyl el-Ganevî*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2012.
- Dervîş, Muhyiddin, *İ’râbü’l-Kur’âni’l-kerîm ve beyânüh*, Dâru’l-İrşâd, Humus 1992.
- Durmuş, İsmail, “*Kays b. Hatîm*”, DİA, TDV Yay., Ankara 2002.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü’l-muhît*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ bulûği’n-nihâye fî ilmi meâni’l-Kur’ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fünûni ulûmih*, Câmîatü’ş-Şârika, BAE 2008.
- Ebû Ubeyde, Ma‘mer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzü’l-Kur’ân*, (thk. Muhammed Fuat Sezgin), Hanci Yay., Kahire 1988.
- Ed-Dâmegânî, Hüseyin b. Muhammed, *Kâmûsü’l-Kur’ân*, Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut 1983.

- El-Ahfeş el-Evsat, Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade, *Meâni'l-Kur'ân*, (thk. Hüdâ Mahmûd Karâa), Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1990.
- El-Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trsz.
- El-Âmidî, Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, Dâru's-Sumey'î, Riyad 2003.
- El-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-bârî*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, Kahire 1987.
- El-Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî, *et-Takrîb ve'l-irşâd es-sağîr*, (thk. Abdulhamîd b. Ali Ebû Züneyz), Müessesetü'r-Risale, 2. baskı, Beyrut 1988.
- El-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd, *Me'âlimü't-tenzîl*, Dâru Tayyibe, Riyad 1989.
- El-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Hanci Yay., 2. baskı, Kahire 1994.
- El-Beyzâvî, Nâsirüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1998.
- El-Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer, *Nazmü'd-dürrer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslamî, Kahire trsz.
- El-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî), Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1992.
- El-Cevâlîkî, Ebû Mensûr Mevhûb b. Ahmed b. Muhammed b. Hadır, *el-Mu'arreb mine'l-kelâmi'l-*

a'cemî alâ hurûfi'l-mü'cem, Dâru'l-Kalem, Şam 1990.

- El-Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh*, Dâru'l-İlm li'l-Malâyîn, 4. baskı, Beyrut 1990.
- El-Cezâirî, Ebü Bekir Cabir, *Eyseru't-tefâsîr li-keleâmî'l-aliyyi'l-kebîr*, Cidde 1990.
- El-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-luga*, ed-Dâru'l-Mısriyye, Mısır 1964.
- El-Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn muratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- El-Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'ân*, Âlemü'l-Kütüb Yay., Beyrut 1983.
- El-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî, *el-Misbâhu'l-münîr*, Lübnan Yay., Beyrut 1987.
- El-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Risâle Yay., 8. baskı, Beyrut 2005.
- El-Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm, *ed-Dürrü'l-masûn fî ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, Dâru'l-Kalem, Şam trsz.
- El-Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm, *Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
- El-Hüvvârî, Hûd b. Muhakkem, *Tefsîrü kitâbillâhi'l-azîz*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1990.
- Elîf Efendi, Hasîrîzâde Mehmed Ahmed Muhtâr, *en-Nûrû'l-furkân fî şerhi lugati'l-Kur'ân*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2015.
- El-İsfahânî, Rağib, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, 4. baskı, Şam 2009.

- El-İsfahânî, Rağib, *Müfredât Kur'an Istılahları Sözlüğü*, (müt. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yay., İstanbul 2006.
- El-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 2003.
- El-Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, *Letâifü'l-işârât*, (thk. İbrâhim Besyûnî), Mısır 2000.
- El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, Risale Yay., Beyrut 2004.
- El-Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trsz.
- El-Mazharî, Kâdî Muhammed Senâullah el-Osmânî, *Tefsîrû'l-Mazharî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2004.
- El-Merâgî, Ahmet Mustafa, *Tefsîrû'l-Merâgî*, Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1946.
- El-Mısrî, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm*, Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, Kahire 1945.
- El-Mutarrizî, Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdiseyyid b. Alî, *el-Mugrib fî tertîbi'l-mu'rib*, (nşr. Mahmûd Fâhûrî ve Abdülhamîd Muhtâr), Üsâme b. Zeyd Yay., Halep 1979.
- El-Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, Dâru'l-Kalem Yay., Beyrut 1995.

- En-Nîsâbûrî, Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin, *Garâibü'l-Kur'ân ve regâibü'l-furkân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- Er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtihu'l-gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir*, (çev. C. Koytak; A. Ertürk), İşaret Yay., İstanbul 2002.
- Es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve'l-beyân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2002.
- Es-San'ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîrü Abdürrezzâk*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1999.
- Es-Sayrafî Hasan Kâmil, *Dîvânu Şi'ri'l-Musakkibi'l-Abdî*, Ma'hadu'l-Mahtûtati'l-Arabiyye, Kahire 1971.
- Es-Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İh'yâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.
- Es-Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.
- Es-Semerkindî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Bahru'l-ulûm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr*, Merkezü lil-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti vel-İslâmiyye, Kahire 2003.
- Es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim), el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, Suudi Arabistan 1974.

- Es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Mühezzeb fimâ vakaa fi'l-Kur'an'i mine'l-muarreb*, (şrh. et-Tihâmî er-Râcî el-Hâşimî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Mühezzeb fimâ vakaa fi'l-Kur'an'i mine'l-muarreb*, (şrh. Semîr Hüseyin Halebî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Eş-Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, (thk. Ahmet Muhammed Şâkir), 1. baskı, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1940.
- Eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris, *Risâle (İslam Hukukunun Kaynakları)*, (çev. Abdulkadir Şener ve İbrahim Çalışkan), TDV Yay., 5. baskı, Ankara 2012.
- Eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, (thk. Abdurrahman 'Umayr), Dâru'l-Vefa, Beyrut 1994.
- Eş-Şîrâzî, Nâsır Mekârim, *el-Emsel fi tefsîri kitâbil-lahi'l-münzel*, Medresetü'l-imâm Aliyy Ebî Tâlib, Kum 1379.
- Et-Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1997.
- Et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Dâru'l-Hıcr, Kahire 2001.
- Et-Tabersî, Emînü'l-İslâm Ebû Alî el-Fadl b. Hasan, *Mecmau'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ulûm, Beyrut 2005.
- Et-Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî, *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trsz.

- Et-Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. Îsâ b. Abdillâh b. Refî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, Dâru'l-Haram li't-Türâs, Kahire 2004.
- Ez-Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, et-Türâsü'l-Arabî, Kuveyt 2001.
- Ez-Zemahşerî Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 1998.
- Ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *Esâsü'l-belâga*, (thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- Farsi, Moşe, *Tora ve Aftara, Bamidbar*, Gözlem Yay., İstanbul 2010.
- Farsi, Moşe, *Tora ve Aftara, Bereşit*, Gözlem Yay., İstanbul 2010.
- Farsi, Moşe, *Tora ve Aftara, Devarim*, Gözlem Yay., İstanbul 2012.
- Farsi, Moşe, *Tora ve Aftara, Şemot*, Gözlem Yay., İstanbul 2007.
- Feyerabend, Karl, *A Complete Hebrew-English Pocket-Dictionary to the Old Testament*, Langenscheidt Yay., 3. baskı, Schoneberg trsz.
- Fleisch, Henri, “*İbn Fâris*”, (çev. Mustafa Kaya ve Süleyman Tülücü), Atatürk Üni., İlahiyat Fak. Dergisi, Erzurum 2010.
- Fürst, Julius ve Davidson, Samuel, *A Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, Bernhard Tauchnitz Yay., Leipzig 1867.
- Geiger, Abraham, *Judaism and Islam*, Madras 1898.

- Gesenius, H.W. Friedrich, *Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*, (haz. Tregelles), Baker Books Yay., A.B.D. 1996.
- Güllüce, Hüseyin, “*Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar*”, Atatürk Üni., İlahiyat Fak. Dergisi, 2005.
- Hamidullah, Muhammed, *Aziz Kur’an Çeviri ve Açıklama*, (çev. Abdüzaziz Hatip ve Mahmut Kanık), Beyan Yay., İstanbul 2000.
- Harman, Ömer Faruk, “Cehennem”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1993.
- Heschel, Abraham Joshua, *A Concise Dictionary of Hebrew Philosophical Terms*, Hebrew Union College Yay., 1941.
- Hikmet b. Beşîr b. Yâsîn, *et-Tefsîrü’s-sahîh*, Dâru’l-Mâsir, Medine 1999.
- <http://www.adab.com>, (09.09.2017).
- İbn Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fî ulûmi’l-kitâb*, (thk. Heyet), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed, *Tefsîrü’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, Dâru’t-Tûnüsî, Tunus 1984.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî, *Muharrerü’l-vecîz fî tefsîri’l-Kitâbi’l-azîz*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2001.
- İbn Cüzey, Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *et-Teshîl li-ulûmi’t-tenzîl*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1955.
- İbn Dervîş, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî, *et-Tefsîrü’l-hadîs*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Kahire 2000.

- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemheretü'l-luga*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1987.
- İbn Ebû Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm müsneven an rasûlillâhi ve's-sahâbeti ve't-tâbiîn*, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Riyad 1997.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîz*, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire 2002.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmet b. Zekeriya, *es-Sâhibî fî fikhi'l-luga ve süneni'l-Arabiyye fî kelâmihâ*, (thk. Ahmet Hasan Besec), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, Dâru Tayyibe, Riyad 1999.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1414.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Mürsî, *el-Muhkem ve'l-muhîtu'l-a'zam*, (thk. Abdu'l-Hamid Hinravi), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân, *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir fî ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1984.
- İbnü'l-Hâim, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. İmâd, *et-Tibyân fî tefsîri garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2003.

- İmruülkays b. Âbis, *Dîvân İmruülkays*, (thk. Abdurrahman Mustâvî), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2004.
- İşler, Emrullah, “*Tarafe b. Abd*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2011.
- Jastrow, Marcus, *A Dictionary of the Targumim the Talmud Babli, Yerushalmi, Midrashic Literature*, G. P. Putnam's Sons Yay., New York 1903.
- Jeffery, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Brill Yay., Leiden 2007.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal, “*Hâris b. Hillize*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1997.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal, “*Ta'rib*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2011.
- Kaufman, Judah Ibn-Shmuel, *English-Hebrew Dictionary*, Dvir Yay., Tel Aviv 1929.
- Keş, Salih Zeki, *Ebu'l Huseyn İbn Fâris ve Es-Sâhibî Kitabı*, Selçuk Üni., SBE, Konya 2010.
- Klein, Ernest, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English*, Carta Yay., Kudüs 1987.
- Lane, Edward William, *An Arabic-English Lexicon*, Librairie Du Liban Yay., Beyrut 1968.
- Lebîd b. Rebîa, *Dîvân Lebîd b. Rebîa*, (thk. Hamdû Tammâs), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2004.
- Maluf, Louis, *el-Müncid fi'l-lüğati ve'l-edebi ve'l-ulum*, el-Matbaatu'l-Katulikiyye, Beyrut 1956.
- Medkûr, İbrahim, *el-Mu'cemü'l-vecîz*, Talim ve Terbiye Bakanlığı Özel Baskı, Mısır 1994.
- Medkûr, İbrahim, *Mu'cemü elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm*, el-İdaratü'l 'Âmme li'l Mu'cemât ve İhya'it-Türâs Yay., Kahire 1989.

- Mes'ûd, Cübrân, *er-Râid*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1992.
- Muhammed, Ebüssuûd, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trsz.
- Muhtar, Cemal, “Antere”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1991.
- Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-azîm*, Merkezü Cem'ati'l-Mâcid li's-Sekâfeti ve't-Türâs, Bağdat 2006.
- Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî Yay., Beyrut 2002.
- Mustafa, İbrahim, Abdülkadir, Hamid, Zeyyat, Ahmed Hasan ve Neccar, Muhammed Ali, *el-Mu'cemu'l-vasît*, Mektebetü'ş-Şuruki'd-Devliyye, Kahire 2004.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1995.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısırî, *Meâni'l-Kur'âni'l-kerîm*, et-Türâsü'l-İslâmî Yay., Mekke 1988.
- Okumuş, Mesut, “Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da “Salat” Kavramı”, Gazi Üni., Çorum İlahiyat Fak. Dergisi, 2004.
- Okuyan, Mehmet, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân Sözlüğü*, Düşün Yay., İstanbul 2015.
- Oruçhan, Osman, *Ayakta İdrar Yapmakla İlgili Hadisler ve Yorumları Üzerine Bir Analiz ve Değerlendirme*, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 2016: 2 (2).
- Orunbekov, Şohimardan, *Bedreddîn Ez-Zerkeşî'nin “el-Burhân fi Ulûmi'l Kur'an” Adlı Eserinin*

- Ulûmu'l-Kur'an Bağlamında Değerlendirilmesi*, Kır-gızistan-Türkiye Manas Üni., SBE, Bikek 2017.
- Özkan, Halit ve Şensoy, Sedat, “*Süyûti*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2010.
  - Öztürk, Mustafa, *Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2015.
  - Öztürk, Mustafa, *Kur'an Dili ve Retoriği*, Ankara Okulu Yay., 4. baskı, Ankara 2015.
  - Penrice, John, *A Dictionary and Glossary of the Koran*, Adam Yay., Londra 1873.
  - Raffalovitch, Isaiah, *Anglo-Hebrew Modern Dictionary*, Express Yay., Londra 1926.
  - Robertson, William, *Robertson's Compendious Hebrew Dictionary*, Bath Yay., y.y. 1814.
  - Roy, William, *A Complete Hebrew-English Dictionary*, John F. Trow & Co. Yay., New York 1846.
  - Sâhib b. Abbâd, Ebü'l-Kâsım İsmâîl, *el-Muhît fi'l-luga*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1994.
  - Scharfstein, Ben-Ami ve Sappan, Raphael, *Milon Anglî-İvrî*, Dvir Yay., Tel Aviv 1961.
  - Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew-English Dictionary*, Yavneh Publishing House, Tel Aviv 1960.
  - Shoshan, Avraham Even, *HaMilon HeHadash*, Kiryath Sepher Yay., Kudüs 1979.
  - Sinanoğlu, Mustafa, “*Küfür*”, DİA, TDV Yay., Ankara 2002.
  - Şahin, Hatice Nuray, *Vahiy Sürecinde E/M/N ve K/F/R Kökleri Üzerine Semantik Çalışma*, Ankara Üni., SBE, Ankara 2017.

- Şahin, M. Süreyya, “Esbât”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1995.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîrû'l-vasît li'l-Kur'ani'l-kerîm*, Risale Yay., Kahire 1987.
- Topaloğlu, Bekir, “Cehennem”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1993.
- Topaloğlu, Bekir, “Huld”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1998.
- Topaloğlu, Bekir, “Rab”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2007.
- Toraman, Recep, *Kur'an'da Salat Kavramı*, Selçuk Üni., SBE, Konya 2005.
- Tülücü, Süleyman, “A ‘şâ, Meymûn b. Kays”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1991.
- Tülücü, Süleyman, “Hâtim et-Tât”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1997.
- Tülücü, Süleyman, “İmruülkays b. Âbis”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2000.
- Tülücü, Süleyman, “Lebîd b. Rebîa”, DİA, TDV Yay., Ankara 2003.
- Tülücü, Süleyman, “Nâbiga ez-Zübyânî”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2006.
- Tülücü, Süleyman, “Züheyr b. Ebû Sülmâ”, DİA, TDV Yay., İstanbul 2013.
- Waldstein, Abraham Solomon, *English-Hebrew Dictionary*, Mizpah Publishing, Kudüs trsz.
- Wehr, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Otto Harrossowitz, 3. baskı, Wiesbaden 1971.
- Yahyâ b. Sellâm, Ebû Zekeriyâ b. Ebî Sa‘lebe et-Teymî, *Tefsîrû Yahyâ b. Sellâm*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

- Yavuz, Mehmet, “*Muarreb Kelimelere Dair Yazılan Eserler Sözlükler*”, Nüsha (Şarkiyat Araştırmaları Dergisi), Ankara 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “*Halku'l-Kur'ân*”, DİA, TDV Yay., İstanbul 1997.
- Yerinde, Adem, Siyasî, “*Etnik ve İdeolojik Kıskaçta Özgün Kalabilen Bir Dilci: Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ*”, Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi, 2008.
- Zeyd b. Alî b. Hüseyin, *Tefsîrü garîbi'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Cevâd el-Hüseynî el-Celâlî), Dâru'l-Va'yi'l-İslâmî, Beyrut trsz.